

بررسی عوامل مؤثر بر افراد بازمانده از تحصیل در دانش آموزان دوره دوم متوسطه روستاهای استان زنجان

علی سیاح^۱، مهدی چراغی^{۲*}

۱. استادیار گروه علوم ورزشی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

۲. استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی روستایی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۰/۱۲/۱۳

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۱۲/۰۶

اطلاعات مقاله چکیده

این پژوهش با ضرورت توجه به شناخت عوامل مؤثر بر افراد بازمانده از تحصیل در دانش آموزان دوره دوم متوسطه استان زنجان تنظیم شد و هدف اصلی آن شناسایی عوامل مرتبط بر ترک تحصیل این افراد بود. پژوهش حاضر به شیوه آمیخته و از نوع اکتشافی در دو فاز کیفی و کمی انجام گرفت. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر شامل کلیه‌ی دانش آموزان مقطع دوم متوسطه مناطق ۱۴ گانه استان زنجان است که از تحصیل بازمانده‌اند. به‌منظور تعیین حجم نمونه‌ی پژوهش از فرمول تعیین حجم نمونه‌ی با توجه به حجم جامعه‌ی آماری طبق اطلاعات موجود در اداره آموزش و پرورش استان زنجان (۲۳۳۷)، حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران بر اساس تعداد دانش آموزان بازمانده از تحصیل در دوره‌ی متوسطه دوم، سهم نسبی هر شهرستان از تعداد مصاحبه‌ها مشخص شد. بر همین اساس در قسمت کمی تعداد ۳۸۰ دانش آموز ترک تحصیل کرده به‌عنوان نمونه برآورد شدند. داده‌ها در مرحله اول با تحلیل محتوای مضمونی و در مرحله دوم به‌منظور تعیین اعتبار و روایی ابزار و همچنین رتبه‌بندی سهم عوامل شناسایی‌شده با نرم‌افزار spss تحلیل شد. همچنین در کل شاخص‌های بعد خانوادگی، فردی، آموزشی و اقتصادی در بین مناطق ۱۴ گانه متوسطه دوم استان زنجان تفاوت معناداری بین شاخص‌های مورد مطالعه وجود دارد. در بعد فردی این نتایج به دست آمد که در شهر طارم و افسار عوامل فردی از میانگین بالاتری برخوردار بود و در شهرهای انگوران و ابهر عوامل فردی از میانگین پایین‌تری برخوردار است. نتایج همچنین نشان داد که از نظر بعد آموزشی شهرهای ابهر و ماه‌نشان از میانگین بالاتری نسبت به سایر مناطق برخوردار بود و در این مناطق عوامل آموزشی بیشتر منجر به بازماندن از تحصیل می‌شود. اما در شهر طارم عوامل آموزشی کمتری تأثیر در بازماندن از تحصیل دارد.

کلید واژه‌ها: ترک تحصیل، فقر اقتصادی، ازدواج، استان زنجان

دوره ۲، شماره ۶، زمستان ۱۴۰۰

ص ۷۶-۹۴

DOR: 20.1001.1.27173747.1400.2.6.6.2

مقدمه

از آنجاکه انسان به‌ناچار باید اجتماعی زندگی کند و زندگی اجتماعی سالم و سودمند بدون تربیت صحیح امکان ندارد، بنابراین به‌ضرورت امر تعلیم و تربیت در هر جامعه پی برده می‌شود، زیرا پیشرفت‌های فنی، علمی، هنری و فرهنگ و تمدن هر جامعه محصول تربیت است و همین تربیت است که فرد و گروه را با حقوق و وظایف و مسئولیت‌های اجتماعی خویش آشنا می‌کند. آموزش و پرورش حق طبیعی هر انسان است و جزء اصول بدیهی هر انسانی به حساب می‌آید. طبق ماده‌ی ۲۰ اعلامیه‌ی جهانی حقوق بشر که در جلسه‌ی عمومی ۱۹۴۸ سازمان ملل متحد به تصویب رسید، هرکسی حق دارد از آموزش‌های مقدماتی عمومی رایگان بهره‌مند شود. هم‌چنین، در اصل سی‌ام قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصلی تحت عنوان حقوق ملت آمده است که دولت موظف است وسایل آموزش و پرورش رایگان همه‌ی ملت را تا پایان دوره‌ی متوسطه فراهم کند و وسایل و تسهیلات تحصیل در دوره عالی را تا سر حد خودکفایی کشور به‌طور رایگان گسترش دهد (وهابی، ۱۳۸۸). به‌رغم تلاش‌های گسترده و صرف هزینه‌های سنگین، مسئله‌ی بازماندگی از تحصیل دانش‌آموزان هم‌چنین یکی از مشکلات نظام آموزش و پرورش جامعه‌ی ما محسوب می‌شود. هر ساله تعداد زیادی از دانش‌آموزان در دوره‌های مختلف تحصیلی از تحصیل بازمی‌مانند. هنوز تعریف مشخصی از بازماندگی تحصیلی^۲ وجود ندارد. اما به‌صورت کلی منظور از فرد بازمانده از تحصیل، آن گروه سنی از جمعیت است که در سنین مدرسه یعنی بین ۶ تا ۱۸ سال قرار دارند ولی در ماه‌های تحصیلی در چرخه‌ی آموزش کشور حضور ندارند، یعنی از آن خارج شده‌اند (نجاتی، ۱۳۹۰). بالا بودن میزان ترک تحصیل در میان دانش‌آموزان طبقات پایین درآمدی و حاشیه‌نشین، باهدف کمک به کاهش بار مالی خانوار، پدیده‌ی عام در تمامی جوامع در حال توسعه و پیشرفته است که این پدیده بخش بزرگی از رشد ترک تحصیل در ایران را نیز تبیین می‌کند. هزینه‌ی اقتصادی ناشی از ترک تحصیل دانش‌آموزان برای جوامع مختلف بسیار بالا است. کاهش بهره‌وری اقتصادی به علت عدم انباشت سرمایه‌ی انسانی و کسب مهارت‌های تخصصی، کمبود دسترسی به نیروی کار ماهر در آینده و کشیده شدن این افراد به بزهکاری از جمله این مصداق‌ها محسوب می‌شوند (فتحی، ۱۳۹۲). یکی از عوامل دیگری که موجب بازماندگی فرد از تحصیل می‌شود؛ مشکلات فردی است. معلولیت ذهنی و جسمی، افسردگی، دوزبانه بودن دانش‌آموز، ترس از مدرسه و بسیاری از عوامل فردی دیگر می‌توانند از مهم‌ترین عواملی باشند که باعث به وجود آمدن بازماندگی از تحصیل می‌شود. عوامل آموزشی نیز تأثیر بسزایی در بازماندگی از تحصیل افراد دارند. کمبود فضاهای آموزشی و دوری مدرسه از محل سکونت، فقدان امکانات آموزشی مناسب در مدارس، تنبیه و برخورد نامناسب معلمان و کادر اجرایی مدرسه با دانش‌آموز می‌توانند عواملی برای بازماندگی از تحصیل محسوب شوند. پدیده‌ی ترک تحصیل در میان دانش‌آموزان استان زنجان یکی از محوری‌ترین مسائل امروز این استان می‌باشد چراکه حتی سوادآموزی رایگان پس از انقلاب اسلامی نیز نتوانست به ریشه‌کن کردن این پدیده منجر شود. شناخت علل ترک تحصیل مثل دیگر مسائل پیشرفت تحصیلی هنوز هم به دلیل این‌که متأثر از عوامل ریشه‌ای چون خود دانش‌آموز، خانواده، مدرسه و جامعه‌ای است که محصل در آن زندگی می‌کند، جزء مسائل دشوار محسوب می‌شود (صراطی، ۱۳۸۸).

در استان زنجان آمار مربوط به نرخ پوشش تحصیلی دوره دوم متوسطه در پنج‌ساله اخیر نشان می‌دهد، روند پوشش تحصیلی در دوره‌ی دوم متوسطه نسبت به کشور رو به کاهش می‌باشد به‌گونه‌ای که طبق آمار نرخ پوشش برای استان در سال ۱۳۹۸ برابر با ۷۷٫۹۵ و برای کشور برابر با ۸۱٫۶۴ درصد می‌باشد، بنابراین نرخ پوشش تحصیلی استان کمتر از سطح کشور و میزان ترک تحصیل در دوره دوم متوسطه استان بالاتر از کشور می‌باشد. ترک تحصیل دانش‌آموزان با وضعیت اقتصادی جامعه و خانواده استان زنجان در ارتباط می‌باشد. عواملی چون پایین بودن درآمد، مسکن نامناسب، عدم

سرپرستی و حضور پدر و مادر در خانواده و کثرت فرزندان بر ترک تحصیل فرزندان تأثیر دارد. مشکلات والدین در راه کوشش و تلاش برای معاش و گرفتاری‌های بیشتر آن‌ها در این رابطه معمولاً والدین را از اوضاع و احوال فرزندان خود غافل می‌نماید و در حقیقت رابطه صحیحی را که لازمه یک زندگی سالم است مختل می‌سازد و اثرات این نوع زندگی در ظرف چند سال موجب تخریب نیروهای بالقوه آنان می‌گردد. ترک تحصیل یکی از معضلات آموزش در سطح استان زنجان می‌باشد. نظام آموزشی استان از یک سلسله بیماری رنج می‌برد و علی‌رغم کوشش‌هایی که تا به حال انجام گرفته هنوز این مشکل لاینحل باقی مانده است. از این رو، پژوهش حاضر به دنبال پاسخگویی به این سؤالات است که بر بازماندگان از تحصیل در دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه استان زنجان کدام عوامل تأثیرگذار بوده‌اند؟ و چه راهکارهایی جهت کاهش آمار مربوط به بازماندگان از تحصیل در استان می‌توان ارائه نمود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

بازماندگی تحصیلی مفهومی کلی است و شامل: ترک تحصیل، مردود شدن، عدم رغبت و بی‌میلی به مدرسه و محتوای دروس، غیبت‌های متوالی و کیفیت نامناسب تعلیم و تربیت است. فقر، اعم از مطلق و نسبی، مهم‌ترین ریشه‌ی محرومیت کودکان از تحصیل در سراسر جهان است. عامل فقر بین ۵۰ تا ۶۰ درصد از محرومیت از تحصیل را تبیین می‌کند. اما در کشورهای توسعه‌یافته به لحاظ اقتصادی، «فقر نسبی» و محدودیت‌هایی که روی میزان مشارکت کامل کودکان و دسترسی به فرصت‌ها در جامعه اثر می‌گذارد، مصداق بیشتری در تبیین پدیده‌ی کودکان محروم از تحصیل دارند. در تمامی کشورها دیده می‌شود که با تعمیق نابرابری‌های اقتصادی و اجتماعی، فرزندان خانوارهای فقیر به‌طور فزاینده‌ای امکان پیدا کردن راهی برای تحرک اجتماعی رو به بالا را از دست می‌دهند. با افزایش رشد شکاف درآمدی، نابرابری میان منابع مالی و زمانی که خانوارهای متمول و کم‌درآمد صرف سرمایه‌گذاری بر روی کودکان خود می‌کنند نیز تشدید می‌شود (فتحی، ۱۳۹۲).

ساباتس^۳ و همکاران (۲۰۱۰) نرخ افت تحصیلی در کشورهای در حال توسعه را با هم مقایسه می‌کنند. ایشان معتقد است که در بسیاری از کشورهای دنیا هنوز نرخ افت تحصیلی بالای ۵۰ درصد است. به این مفهوم که وقتی کودک وارد دبستان می‌شود، احتمال این که دوره‌ی ۱۲ ساله در آموزش و پرورش را با موفقیت طی کرده و دیپلم اخذ کند، ۵۰ درصد است. ایشان و همکارانش گزارش می‌کنند که نرخ افت تحصیلی تنها در مقطع دبستان در بنگلادش حدود ۴۰ درصد است و این نرخ برای کشور کنگو ۴۹ درصد است. لازم به ذکر است که نرخ افت تحصیلی دوره دبستان در ایران حدود ۱۰ درصد است، اما نرخ افت کل دوره آموزش و پرورش حدود ۵۰ درصد است که البته در برخی استان‌ها پایین‌تر و در برخی دیگر بالاتر است (به نقل از قویدل و درویشی، ۱۳۹۲). با درک این مسئله که این امر ممکن است به دلیل مشکلاتی ایجاد شده باشد که در ساختار نظام آموزشی، خانوادگی و اجتماعی وجود دارد، شناخت این عوامل تأمل و دقت نظر بیشتری را می‌طلبد. از این رو سیاست‌گذاری‌ها، برنامه‌ریزی و کارشناسی‌های دقیق و عملی درباره‌ی کاهش یا حذف این پدیده اجتناب‌ناپذیر است. شکست تحصیلی از جمله مسائل قابل‌بحثی است که در بیشتر کشورها به‌نوعی وجود دارد. در کشورهای گوناگون (از نظر پیشرفت اقتصادی و آموزشی)، حالت‌هایی متفاوت از آن به چشم می‌خورد و از دیدگاه‌هایی مختلف مورد بررسی

قرار می‌گیرد. درباره‌ی علل و راهکارهای کاهش آن نیز نظرهای گوناگون ارائه شده است که به آن‌ها می‌پردازیم (سلسبیلی و قاسمی، ۱۳۸۴).

بالا بودن میزان ترک تحصیل در میان دانش‌آموزان طبقات پایین درآمدی و حاشیه‌نشین، باهدف کمک به کاهش بار مالی خانوار، پدیده‌ی عام در تمامی جوامع در حال توسعه و پیشرفته است که این پدیده بخش بزرگی از رشد ترک تحصیل در ایران را نیز تبیین می‌کند. مانند تمامی جوامع، دلایل محرومیت از تحصیل یا بی‌انگیزگی در ادامه تحصیل در میان دانش‌آموزان ایرانی را باید در عوامل اقتصادی، فرهنگی (شامل عوامل محیطی، قومی، نژادی)، فردی (جسمی، احساسی) و اجتماعی و قانونی جست‌وجو کرد. در ایران همانند سایر کشورهای در حال توسعه «فقر مطلق» و فقدان دسترسی به منابع مالی، ریشه‌ی اصلی محرومیت کودکان از تحصیل محسوب می‌شود. نرخ محرومیت از تحصیل کودکان، به سه عامل بستگی دارد: هزینه‌های مستقیم مدرسه رفتن، هزینه‌ی فرصت تحصیل (مانند هزینه‌ی فرصت از دست رفتن درآمد ناشی از کار کودکی که به مدرسه می‌رود) و بالاخره منافع انتظاری از تحصیل. در مناطق فقیر، روستایی، و حاشیه‌ی شهرهای بزرگ، هزینه فرصت فرستادن کودکان به مدرسه برای والدین، از مقایسه بین منافع ناشی از تحصیل یا اشتغال به کار و نان‌آور و کمک‌خرج بودن برای خانوار، ناشی می‌شود. مبهم بودن منافع بلندمدت ناشی از آموزش، در کنار فقر مالی والدینی که خود اکثراً بی‌سواد هستند، مانع از ایجاد انگیزه برای مدرسه فرستادن کودکان این خانوارها می‌شود (فتحی، ۱۳۹۲).

فقر والدین و نامناسب بودن شرایط اولیه زندگی در کنار شبکه‌های اجتماعی محدود ارتباطی خانوارها، باعث عدم شکل‌گیری درک صحیح از منافع تحصیلات می‌شود. برای خانوارهای فقیر خصوصاً روستایی، از میان سه عامل ذکر شده برای محرومیت از تحصیل کودکان، عامل «هزینه‌ی فرصت» تعیین‌کننده‌تر از صرف هزینه‌های مالی آموزش فرزندان است. معضل «کار کودکان»، از این اولویت‌بخشی والدین شکل می‌گیرد. به‌علاوه فقدان زیرساخت‌های مناسب، مدارس زیر سطح استاندارد و کیفیت نازل منابع آموزشی و معلمان خوب، باعث تضعیف بیشتر انگیزه والدین برای اولویت‌بخشی به آموزش کودکان می‌شود. هم‌چنین درک و تخمین کودکان از اهمیت و منافع بلندمدت تحصیل نیز بر اساس عواملی مانند درآمد خانوارها، پیشینه‌ی تحصیلی والدین و ویژگی‌های اجتماعی و اقتصادی محل زندگی آنان شکل می‌گیرد. در تمامی جوامع همبستگی شدیدی میان «پیشینه‌ی خانوادگی» و «محل زندگی کودکان» با عملکرد تحصیلی آنان مشاهده می‌شود. یکی از دلایل بی‌انگیزگی دانش‌آموزان برای ادامه‌ی تحصیل، مشکل اشتغال است، موضوع بی‌انگیزگی تحصیلی بیشتر در دانش‌آموزان پسر و به‌ویژه در مقطع دبیرستان دیده می‌شود. افزایش شکاف میان جمعیت پسران و دختران در مقاطع دبیرستانی و پیش‌دانشگاهی، عمدتاً از رشد ترک تحصیل پسران باهدف اشتغال نشأت می‌گیرد. به‌طوری‌که هم‌اکنون سهم دختران دانش‌آموز در دوره‌ی پیش‌دانشگاهی بیش از ۶۲ درصد و پسران ۳۸ درصد است. دانش‌آموزانی که ترک تحصیل می‌کنند، با توجه به فقدان مهارت‌های تخصصی، اغلب جذب مشاغل با دستمزد پایین می‌شوند که به‌نوعی ادامه‌ی چرخه‌ی فقر آنان است. در نتیجه، آن‌ها در آینده نیز بیشتر در معرض موارد مکرر و طولانی بیکاری خواهند بود، مگر در مواردی که ترک تحصیل با یادگیری یک مهارت ارزشمند همراه شود (نادری بلداجی، ۱۳۸۳).

میزان ترک تحصیل یا محرومیت از تحصیل میان اقلیت‌های قومی بیشتر از ساکنان اصلی سرزمینی است. مثلاً در کشور ما نیز وجود تفاوت‌های فرهنگی و زبانی در مناطق دو زبانه باعث شده بیشترین آمار ترک تحصیل مربوط به این مناطق باشد و بالاخره اینکه مشخص است زمانی که در مورد کودکان سالم، «نرخ محرومیت از تحصیل» به علل گفته‌شده تا این حد بالا باشد، کاملاً طبیعی است که در مورد کودکانی با نقص جسمی و محدودیت حرکتی یا کم‌توانی ذهنی، درصد جذب در نظام آموزشی در سطح ۳۲ درصد را مطلوب تلقی کنیم (فتحی، ۱۳۹۲).

عواملی مانند بیکاری پدر، کم بودن درآمد خانواده، موقتی بودن شغل و بسیاری از مشکلات اقتصادی دیگر که همگی فقر را به دنبال دارند می‌توانند عاملی اساسی و تأثیرگذار بر آینده‌ی تحصیلی کودک باشند. مردمان مناطق مرفه بیش از مردم مناطق فقیر روی منطقه‌ی خود سرمایه‌گذاری می‌نمایند و به عنوان نیروهای بالقوه بچه‌ها را از درگیر شدن در رفتارهای مخاطره‌آمیز باز می‌دارند. وقتی فقر و نابسامانی اجتماعی افزایش می‌یابد، کنترل روی جوان کاهش می‌یابد و بدین ترتیب، جوانان مناطق محروم نه تنها از این نظر که با نهادهای اجتماعی ضعیف، سرمایه اجتماعی غیر اثربخش و کمبود مدل‌های اقتصادی موفق مواجه‌اند، بلکه به این علت که افراد محل در زمان بحران فرهنگی خود را کنار می‌کشند، دچار افت تحصیلی می‌گردند. وضعیت اقتصادی تعیین‌کننده‌ی محل سکونت است و اگر دانش‌آموزان به دلیل فقر مالی نتوانند محل سکونت مناسبی داشته باشند، برای انجام تکالیف و مطالعه‌ی درس‌ها با مشکل روبه‌رو خواهند بود. فقر مالی سبب می‌شود دانش‌آموز از غذای کافی و استراحت لازم محروم بماند یا برای جبران کمبودهای خود و خانواده‌ی ساعاتی از روز را به کار مشغول شود و در نتیجه، فرصت کافی برای انجام دادن تکالیف نداشته باشد. (پروین و درویشی، ۱۳۹۴).

ایجاد فاصله‌ی طبقاتی به‌واسطه‌ی فقیر شدن کودکان کاری که در سیکل فقر قرار دارند، اولین و ساده‌ترین تأثیری است که به ذهن یک فرد خطور می‌کند، اما کار کودکان دارای تأثیرات دیگری نیز است که آشکارترین آن در کوتاه‌مدت و در سطح خانواده، افزایش درآمد خانوار می‌باشد. تمامی پژوهشگران توافق نظر دارند که فقر عامل اصلی کار کودکان می‌باشد و این کودکان عمدتاً باعث افزایش درآمد و بقای خانواده هستند (گاللی، ۲۰۰۱، ۴).

یاراحمدی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی با بررسی یک مدل انگیزشی برای پیش‌بینی تصمیم دانش‌آموزان پایه‌ی سوم راهنمایی و اول دبیرستان مناطق روستایی شهر سنندج به ادامه تحصیل، به این نتایج رسیدند که شایستگی ادراک‌شده به‌طور مستقیم، پیش‌بینی‌کننده‌ی تصمیم به ادامه یا ترک تحصیل می‌باشد.

پژوهش جاستس^۵ (۲۰۱۵) دلایل بازماندن کودکان از تحصیل عبارت‌اند از: بیماری والدین، عدم آگاهی از اهمیت تحصیل دختران، مرگ یکی از والدین، بدهی خانواده، بیماری کودکان و مشکلات خانوادگی.

نتایج مطالعه اخیر یونیسف^۶ (۲۰۱۴) نشان می‌دهد که علل بازماندن از مدرسه به‌ویژه برای دختران، چندانکه است و کودکان را با خطرهای بسیار مواجه می‌کند. بسیاری از کودکان هیچ فرصتی برای حضور در مدرسه ندارند یا قبل از دستیابی به سواد کامل، مدرسه را ترک می‌کنند. بسیاری از جوامع حاشیه‌نشین با موانع اساسی مانند

4- Galli

5- Justus

6- UNICEF

بررسی عوامل موثر بر افراد ... / سیاح و چراغی

فقر، فقدان آگاهی والدین از اهمیت تحصیل و هنجارهای اجتماعی و ازدواج زودهنگام مواجه هستند که نابرابری جنسیتی را تقویت می‌کنند.

دل، اسلامی و والترز^۷ (۲۰۱۳) دلایل محرومیت از تحصیل کودکان را شامل عوامل مربوط به مدرسه (از دست رفتن بسیاری از روزهای مدرسه، گرفتن نمرات ضعیف/ شکست تحصیلی، دوست‌نداشتن مدرسه، ناسازگاری با تکالیف مدرسه، عدم همکاری با معلمان)، عوامل مربوط به خانواده (حاملگی، نگهداری از یکی از اعضای خانواده، ازدواج یا آمادگی برای ازدواج) و عوامل مربوط به اشتغال (اشتغال در زمان تحصیل، عدم توانایی برای تحصیل و کار) هم‌زمان می‌دانند.

زابلوکی و کریزمین^۸ (۲۰۱۲) در پژوهشی دریافتند که علاوه بر معلولان، افراد دارای خانواده با درآمد پایین با محرومیت تحصیلی بیشتری رو به رو هستند.

هونگمی و همکاران^۹ (۲۰۱۲) با بررسی علل ترک تحصیل دانش‌آموزان در مقطع متوسطه مناطق فقیر چین به این نتیجه رسیدند که با وجود حمایت دولت از خانواده‌های فقیر اما هنوز هم فقر به عنوان مهم‌ترین عامل، در بازماندگی از تحصیل دانش‌آموزان مؤثر است.

پژوهشی توسط مارتینز و فرناندز^{۱۰} (۲۰۱۰) تحت عنوان «تأثیر اقتصادی و اجتماعی سوادآموزی بازماندگان از تحصیل-مدل تحلیلی و مطالعات مقدماتی» باهدف «ارزیابی ابعاد مختلف پیامدهای بی‌سوادی جمعیت در اجتماع و اقتصاد امریکای لاتین» در شیلی انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که بی‌سوادی تأثیرهای نامطلوب مختلفی بر سطح درآمد، خلاقیت شغلی، پیشرفت اقتصادی و بسیاری از زمینه‌های دیگر دارد.

پژوهشی توسط کارپنتیر، فیرفاکس-کولمبی، ورهاوس^{۱۱} (۲۰۰۹) تحت عنوان «پشتیبانی و نوآوری خانواده در سوادآموزی زودرس به کودکان در اروپا» باهدف «بررسی بی‌سوادی و عوامل مربوط به آن در خانواده‌های اروپایی و برنامه‌های ارائه‌شده در این زمینه» در اروپا انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که مقابله با بی‌سوادی نیازمند توجه و دخالت سیاست‌گذاران است و در کشورهای مختلف نتایج گوناگونی درباره‌ی راهکارهای مؤثر مقابله با بی‌سوادی به‌دست آمده است.

پژوهشی توسط اعجاز^{۱۲} (۲۰۰۹) تحت عنوان نقش والدین بی‌سواد در تحصیلات فرزند خود باهدف بررسی تأثیر سواد والدین و عوامل مرتبط با آن بر شرایط تحصیلی دانش‌آموزان در پاکستان انجام شد. نتایج پژوهش نشان داد که والدینی که بی‌سواد هستند و شرایط مالی مناسبی ندارند در بسیاری از موارد در بهبود تحصیل فرزند خود مشارکت دارند و با وجود محدودیت‌های مادی به سهم خود به تحصیل فرزندشان کمک می‌کنند.

7- Doll, Eslami, & Walters

8- Zablocki, Krezmien

9- Hongmei, Linxiu

10- Martinez & Fernandez

11- Carpentieri, Fairfax-Cholmeley, Litster, Vorhaus

12- Ejaz

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نوع کاربردی است. در پژوهش کاربردی هدف اصلی کشف علمی نیست، بلکه آزمودن و بررسی امکان کاربرد دانش است و موضوع خود را در تعلیم و تربیت از مسائل و مشکلات روزمره آموزشی و تربیتی انتخاب می‌کند. جامعه‌ی آماری پژوهش حاضر شامل کلیه‌ی دانش‌آموزان مقطع دوم متوسطه مناطق ۱۴ گانه استان زنجان است که از تحصیل بازمانده‌اند. به‌منظور تعیین حجم نمونه‌ی پژوهش از فرمول تعیین حجم نمونه‌ی با توجه به حجم جامعه‌ی آماری طبق اطلاعات موجود در اداره آموزش و پرورش استان زنجان (۱۵۴۲)، حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران بر اساس تعداد دانش‌آموزان بازمانده از تحصیل در دوره‌ی متوسطه دوم، سهم نسبی هر شهرستان از تعداد مصاحبه‌ها مشخص شد.

جدول ۱. آمار مربوط به تعداد نمونه به تفکیک مناطق ۱۴ گانه

منطقه، ناحیه	آمار کل ترک تحصیل	تعداد نمونه
ابهر	۲۵۸	۴۲
افشار	۵۰	۸
انگوران	۳۰	۵
ایجرود	۱۳۴	۲۲
بزینه رود	۱۱۹	۱۹
خداپنده	۳۱۰	۵۰
خرمدره	۱۱۲	۱۸
زنجانرود	۱۰۵	۱۷
سجاسرود	۶۱	۱۰
سلطانیه	۵۸	۱۰
طارم	۹۵	۱۵
ماه‌نشان	۷۱	۱۲
ناحیه ۱ زنجان	۴۶۷	۷۶
ناحیه ۲ زنجان	۴۶۶	۷۶
استان	۲۳۳۷	۳۸۰

مأخذ: آموزش و پرورش استان زنجان، ۱۴۰۰

در این پژوهش برای گردآوری اطلاعات از پرسشنامه‌ی محقق ساخته استفاده شد. این پرسشنامه که توسط دانش‌آموزان بازمانده از تحصیل تکمیل گردید، شامل دو بخش کلی بود. در قسمت بالای این پرسشنامه با رعایت کامل اصل محرمانه بودن اطلاعات، فرد می‌بایست به تکمیل اطلاعات کلی در رابطه با نوع شغل پدر، میزان درآمد خانواده، تعداد افراد خانواده، میزان سواد والدین، زبانی که خانواده با آن در خانواده صحبت می‌کنند و محدوده‌ی محل زندگی (به‌منظور بررسی کیفیت محل زندگی) اقدام می‌کرد. شاخص‌های ارائه‌شده در پرسشنامه با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و پیشینه تحقیق گردآوری شده است. قسمت دوم این پرسش‌نامه شامل ۲۷ سؤال بود که فرد می‌بایست با زدن علامت به سؤالات پاسخ می‌داد. ای سؤال در رابطه با ۴ عامل احتمالی مؤثر در بازماندگی از تحصیل یعنی عوامل اقتصادی، فردی، خانوادگی و آموزشی بود.

جدول ۲. تعداد سؤالات و محدوده سؤالات هر عامل

سؤالات	تعداد سؤال	مؤلفه‌ها
۲۹-۳۳	۵	فردی
۴۱-۴۸	۸	آموزشی
۳۴-۴۰	۷	اجتماعی
۲۲-۲۸	۷	اقتصادی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

همان‌طور که در جدول مشخص است، مقدار آلفای کرونباخ کل پرسشنامه برابر با ۰/۷۴ باشد که پایایی نسبتاً مطلوب پرسش‌نامه را نشان می‌دهد. ویژگی‌های فردی پاسخ‌دهندگان شامل سن، وضعیت تأهل، تحصیلات، اشتغال، وضعیت درآمد و دارایی و شاخص‌های مربوط به ترک تحصیل می‌باشد. یافته‌های توصیفی به‌دست‌آمده در ارتباط با سن دانش‌آموزان ترک تحصیل کرده نشان می‌دهد، ۲۵،۴۵ درصد ۱۶ سال، ۴۷،۴۸ درصد ۱۷ سال، ۲۷،۰۵ درصد ۱۸ سال سن داشته‌اند^{۱۳}. میانگین سنی سرپرست‌های خانوار نیز برابر با ۴۲،۶۷ سال و میانگین سنی مدیران پاسخ‌دهنده برابر با ۳۹،۴ سال می‌باشد یافته‌های توصیفی به‌دست‌آمده در ارتباط با وضعیت تأهل دانش‌آموزان ترک تحصیل کرده نشان می‌دهد، ۲۶ درصد دانش‌آموزان متأهل و ۷۴ درصد نیز مجرد می‌باشند. یافته‌های توصیفی به‌دست‌آمده در ارتباط با تحصیلات پدر خانوار نشان می‌دهد، ۱۱/۵۳ درصد خانوارها بی‌سواد، ۲۰/۸۲ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۲۲/۲۸ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۱۸/۹۶ درصد دارای تحصیلات دبیرستان، ۱۹/۷۶ درصد دارای تحصیلات دیپلم، ۳/۷۱ درصد دارای تحصیلات فوق‌دیپلم و ۲/۹۱ درصد نیز دارای تحصیلات لیسانس می‌باشند.

یافته‌ها و بحث

در ادامه تحقیق جهت بررسی و شناخت شاخص‌های مؤثر بر بازماندگان از تحصیل و در بعد اجتماعی- خانوادگی از آزمون فریدمن استفاده شده است، بالاترین میانگین مربوط به شاخص‌های مبهم بودن منافع بلندمدت ناشی از آموزش و شبکه‌های اجتماعی محدود ارتباطی خانوارها و کمترین میانگین نیز مربوط به شاخص‌های وجود فرد ترک تحصیل کرده در خانواده و فرزند آوری دانش‌آموز می‌باشد. همچنین با توجه به آماره آزمون و سطح معناداری تفاوت معناداری بین میانگین رتبه‌های شاخص‌ها وجود دارد.

جدول ۵. بررسی و شناخت شاخص‌های مؤثر بر بازماندگان از تحصیل در بعد اجتماعی- خانوادگی

میانگین رتبه‌ای	شاخص
۴،۶۱	وجود فرد ترک تحصیل کرده در خانواده
۴،۳۷	کارافتادگی سرپرست خانوار
۸،۶۱	مبهم بودن منافع بلندمدت ناشی از آموزش
۷،۶۱	شبکه‌های اجتماعی محدود ارتباطی خانوارها
۵،۱۷	سبک مستبد یا سلطه‌گر در تربیت فرزند
۶،۷۹	مخالفت والدین با تحصیل دختران
۲،۱۴	فرزند آوری دانش‌آموز

۷,۳۱	آماره آزمون
۰/۰۰۰	سطح معناداری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

در ادامه تحقیق جهت بررسی و شناخت شاخص‌های مؤثر بر بازماندگان از تحصیل و در بعد اقتصادی از آزمون فریدمن استفاده شده است، نتایج نشان می‌دهد، بالاترین میانگین مربوط به شاخص‌های پائین بودن سطح درآمد خانوار و کمک به کاهش بار مالی خانوار و کمترین میانگین نیز مربوط به شاخص‌های موقتی بودن شغل سرپرست خانوار و بیکاری سرپرست خانوار می‌باشد. همچنین با توجه به آماره آزمون و سطح معناداری تفاوت معناداری بین میانگین رتبه‌های شاخص‌ها وجود دارد.

جدول ۶. بررسی و شناخت شاخص‌های مؤثر بر بازماندگان از تحصیل در بعد اقتصادی

میانگین رتبه‌ای	شاخص
۹,۴۱	پائین بودن سطح درآمد خانوار
۷,۶۱	اشتغال دانش آموز
۳,۴۷	موقتی بودن شغل سرپرست خانوار
۵,۴۷	فصلی بودن شغل سرپرست خانوار
۶,۰۴	سطح پائین تغذیه دانش امور و اعضای خانوار
۳,۵۷	بیکاری سرپرست خانوار
۸,۲۱	کمک به کاهش بار مالی خانوار
۷,۹۸	بالا بودن هزینه تحصیل
۱۱,۲۴	آماره آزمون

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در ابعاد چهارگانه

جهت بررسی تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد فردی از آزمون کروسکال والیس استفاده شده است. بر همین اساس نتایج به دست آمده از این آزمون نشان می‌دهد، در کل شاخص‌های بعد فردی تفاوت معناداری بین شاخص‌های مورد مطالعه وجود دارد.

جدول ۷. تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد فردی

نام منطقه	ازدواج دانش آموز	افسردگی	پائین بودن امید به آینده	پائین بودن انگیزه تحصیلی	تشویق و اثرگذاری دوستان به ترک تحصیل	فوت پدر یا مادر	طلاق والدین	داشتن بیماری زمینه‌ای
ابهر	۱۴۴/۸۷	۱۲۱/۵۲	۱۱۴/۸۹	۱۲۵/۳۵	۱۲۶/۴۵	۱۴۴/۴۶	۱۱۶/۸۵	۱۰۴/۱۱
افشار	۱۶۶/۱۳	۱۵۵/۱۰	۲۲۰/۵۷	۲۱۴/۲۶	۲۲۰/۷۶	۲۱۸/۴۱	۱۳۰/۲۶	۲۱۱/۳۸
انگوران	۱۵۴/۳۴	۷۴/۳۲	۷۶	۷۷/۰۷	۸۱/۰۱	۷۵/۹۱	۷۲/۳۱	۵۲/۶۰
ایجرود	۱۹۸/۳۵	۱۲۳/۹۰	۱۴۹/۸۱	۱۲۹/۱۳	۱۵۲/۳۸	۱۴۵/۰۶	۱۳۷/۶۶	۱۶۲/۲۱

بررسی عوامل موثر بر افراد .../ سیاح و چراغی

۶۲.۱۶۰	۶۸.۱۱۸	۱۶۸/۶۲	۱۴۶/۰۷	۱۶۶/۴۶	۱۴۴/۸۷	۱۵۵/۲۱	۱۷۴/۸۷	بزینه رود
۸۵.۱۶۵	۸۱.۱۱۱	۰۰.۱۴۹	۱۵.۱۶۴	۱۲.۱۹۳	۱۳.۱۶۶	۰۹.۱۲۵	۱۶۶.۱۳	خدابنده
۲۴.۱۴۹	۳۴.۱۱۵	۹۴.۱۶۸	۲۵.۱۲۸	۱۸.۱۲۶	۳۴.۱۵۴	۲۴.۱۳۹	۱۵۴.۳۴	خرمدره
۳۸.۱۸۲	۲۳.۱۲۹	۵۶.۱۵۰	۵۸.۱۷۰	۴۲.۱۷۲	۳۵.۱۷۸	۰۸.۱۱۹	۱۷۸.۳۵	زنجانرود
۱۵.۱۵۹	۳۸.۱۵۷	۱۹.۱۴۹	۷۵.۱۵۵	۸۲.۱۴۱	۹۴.۱۴۱	۴۱.۱۳۴	۱۸۴.۱۱	سجاسرود
۱۶۶.۴۶	۱۴۴.۸۷	۱۴۴.۸۷	۱۵۸.۶۸	۱۶۸.۶۲	۱۴۶.۰۷	۱۶۶.۴۶	۱۲۴.۸۷	سلطانیه
۱۹۳.۱۲	۱۶۶.۱۳	۱۶۶.۱۳	۱۳۱.۸۱	۱۴۹.۰۰	۱۶۴.۱۵	۱۹۳.۱۲	۱۶۶.۱۳	طارم
۱۲۶.۱۸	۱۵۴.۳۴	۱۵۴.۳۴	۱۳۵.۳۴	۱۶۸.۹۴	۱۲۸.۲۵	۱۲۶.۱۸	۱۵۴.۳۴	ماه‌نشان
۱۷۲.۴۲	۱۷۸.۳۵	۱۷۸.۳۵	۱۸۹.۲۳	۱۵۰.۵۶	۱۷۰.۵۸	۱۷۲.۴۲	۱۷۸.۳۵	ناحیه ۱ زنجان
۱۴۶.۰۷	۱۶۶.۴۶	۱۴۴.۸۷	۱۵۸.۶۸	۱۶۸.۶۲	۱۴۶.۰۷	۱۶۶.۴۶	۱۴۴.۸۷	ناحیه ۲ زنجان
۱۳۴.۱۴	۷۷,۴۲۷	۵۹,۳۲۳	۵۷,۱۷۹	۵۳,۳۳۸	۶۴,۲۲۲	۵۹,۰۶۱	۵۵,۳۴۵	کای اسکور
۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	۰,۰۰۰	سطح معناداری

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد آموزشی

جهت بررسی تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد آموزشی از آزمون کروسکال والیس استفاده شده است. بر همین اساس نتایج به‌دست‌آمده از این آزمون نشان می‌دهد، در کل شاخص‌های بعد آموزشی تفاوت معناداری بین شاخص‌های مورد مطالعه وجود دارد.

جدول ۸. تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد آموزشی

نام منطقه	دوری مدرسه از محل سکونت	فقدان امکانات آموزشی مناسب در مدارس	بر خورد نامناسب معلمان و کادر اجرایی مدرسه با دانش آموز	تعداد زیاد دانش آموزان کلاس	تعداد زیاد دانش آموزان کلاس
ابه‌ر	۱۶۷.۱۳	۱۲۳.۰۹	۱۶۲.۱۳	۱۳۷.۱۳	۱۹۱.۱۲
افشار	۱۵۴.۳۴	۱۳۹.۲۴	۱۵۴.۳۴	۱۵۴.۳۴	۱۲۶.۱۸
انگوران	۱۷۸.۳۵	۱۱۹.۰۸	۱۷۸.۳۵	۱۷۸.۳۵	۱۷۲.۴۲
ایجرود	۱۴۴.۸۷	۱۳۴.۴۱	۱۴۱.۹۴	۱۳۷.۸۷	۱۴۱.۸۲
بزینه رود	۱۴۴.۸۷	۱۵۴.۴۶	۱۴۶.۰۷	۱۴۲.۸۷	۱۶۸.۶۲
خدابنده	۱۶۳.۱۳	۱۷۲.۱۲	۱۳۴.۱۵	۱۶۲.۱۳	۱۴۹.۰۰
خرمدره	۱۴۶.۱۱	۱۲۵.۰۹	۱۵۶.۱۳	۱۵۱.۳۴	۱۹۳.۱۲
زنجانرود	۱۶۰.۱۸	۱۳۳.۱۴	۱۲۵.۰۹	۱۹۰.۱۲	۱۶۶.۱۳
سجاسرود	۱۵۴.۳۴	۱۵۴.۳۴	۱۳۹.۲۴	۱۲۰.۱۸	۱۵۴.۳۴

سلطانیه	۱۷۸.۳۵	۱۷۸.۳۵	۱۱۹.۰۸	۱۷۸.۳۵	۱۰۲.۴۲
طارم	۱۲۴.۱۱	۱۴۴.۸۷	۱۳۴.۴۱	۱۴۴.۸۷	۱۰۱.۸۲
ماه‌نشان	۱۹۴.۸۳	۱۴۴.۸۷	۱۶۶.۴۶	۱۴۴.۸۷	۱۶۸.۶۲
ناحیه ۱ زنجان	۱۶۶.۱۳	۱۶۶.۱۳	۱۹۳.۱۲	۱۶۶.۱۳	۱۴۹.۰۰
ناحیه ۲ زنجان	۱۵۴.۳۴	۱۶۶.۱۳	۱۲۵.۰۹	۱۶۶.۱۳	۱۹۳.۱۲
کای اسکور	۲۵.۱۴۷	۲۵.۱۴۷	۲۷.۱۵۶	۲۷.۱۵۶	۷۸.۱۵۵
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد اجتماعی - خانوادگی

جهت بررسی تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد اجتماعی - خانوادگی از آزمون کروسکال والیس استفاده شده است. بر همین اساس نتایج به دست آمده از این آزمون نشان می‌دهد، در کل شاخص‌های بعد اجتماعی - خانوادگی تفاوت معناداری بین شاخص‌های مورد مطالعه وجود دارد.

جدول ۹. تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد اجتماعی - خانوادگی

نام منطقه	وجود فرد ترک تحصیل کرده در خانواده	کارافتادگی سرپرست خانوار	مبهم بودن منافع بلندمدت ناشی از آموزش	شبکه‌های اجتماعی محدود ارتباطی خانوارها	سبک مستبد یا سلطه‌گر در تربیت فرزند	مخالفت والدین با تحصیل دختران	فرزند آوری دانش آموز
ابهر	۱۹۷.۵۳	۱۸۳.۷۱	۱۱۲.۵۷	۱۷۴.۷۱	۱۱۰.۵۲	۱۰۸.۶۵	۱۲۶.۴۵
افشار	۷۸.۵۷	۱۰۶.۵۳	۱۱۷.۴۴	۸۰.۲۹	۲۱۷.۲۶	۲۲۲.۸۵	۲۲۰.۷۶
انگوران	۱۰۸.۲۴	۹۰.۰۱	۱۰۲.۱۸	۸۷.۶۵	۷۸.۲۵	۹۰.۵۴	۸۱.۰۱
ایجرود	۱۷۳.۳۷	۱۸۰.۵۳	۱۹۳.۳۱	۱۹۵.۹۳	۱۱۰.۵۲	۱۰۸.۶۵	۱۵۲.۳۸
بزینه رود	۱۸۹.۸۱	۱۹۰.۴۸	۲۳۱.۲۷	۲۲۰.۴۰	۲۱۷.۲۶	۲۲۲.۸۵	۱۴۶.۰۷
خدابنده	۱۹۵.۹۳	۱۷۶.۲۶	۱۸۵.۴۱	۲۰۱.۸۸	۷۸.۲۵	۹۰.۵۴	۱۶۴.۱۵
خرمدره	۱۱۶.۲۷۴	۱۰۳.۸۸۹	۱۲۴.۴۲۲	۱۴۷.۰۸۳	۱۱۰.۵۲	۱۰۸.۶۵	۱۲۸.۲۵
زنجانرود	۱۹۷.۵۳	۱۸۳.۷۱	۱۱۲.۵۷	۱۷۴.۷۱	۲۱۷.۲۶	۲۲۲.۸۵	۱۷۰.۵۸
سجاسرود	۱۸۰.۵۳	۱۹۳.۳۱	۱۹۵.۹۳	۱۷۳.۳۷	۱۲۱.۵۲	۱۱۴.۸۹	۱۲۵.۳۵
سلطانیه	۱۹۰.۴۸	۲۳۱.۲۷	۲۲۰.۴۰	۱۸۹.۸۱	۲۱۵.۱۰	۲۲۰.۵۷	۲۱۴.۲۶
طارم	۱۷۶.۲۶	۱۸۵.۴۱	۲۰۱.۸۸	۱۹۵.۹۳	۷۴.۳۲	۷۶.۰۰	۷۷.۰۷
ماه‌نشان	۱۲۱.۵۲	۱۲۱.۵۲	۱۲۱.۵۲	۱۲۱.۵۲	۱۶۳.۹۰	۱۴۹.۸۱	۱۲۹.۱۳
ناحیه ۱ زنجان	۲۱۵.۱۰	۲۱۵.۱۰	۲۱۵.۱۰	۲۱۵.۱۰	۱۵۵.۲۱	۱۴۴.۸۷	۱۶۶.۴۶
ناحیه ۲ زنجان	۷۴.۳۲	۷۴.۳۲	۷۴.۳۲	۷۴.۳۲	۱۴۵.۰۹	۱۱۴.۴۷	۱۲۵.۳۵
کای اسکور	۵۵.۳۴۵	۵۹.۰۶۱	۵۹.۰۶۱	۶۴.۲۲۲	۵۳.۲۳۸	۵۷.۱۷۹	۵۹.۳۲۳
سطح معناداری	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد اقتصادی

جهت بررسی تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد اقتصادی از آزمون کروسکال والیس استفاده شده است. بر همین اساس نتایج به دست آمده از این آزمون نشان می‌دهد، در کل شاخص‌های بعد اقتصادی تفاوت معناداری بین شاخص‌های مورد مطالعه وجود دارد.

جدول ۱۰. تفاوت بین بازماندگان از تحصیل مناطق تحصیلی استان زنجان در بعد اقتصادی

نام منطقه	پائین بودن سطح درآمد خانوار	اشتغال دانش آموز	موقتی بودن شغل سرپرست خانوار	فصلی بودن شغل سرپرست خانوار	سطح پائین تغذیه دانش امور و اعضای خانوار	بیکاری سرپرست خانوار	کمک به کاهش بار مالی خانوار	بالا بودن هزینه تحصیل
ابهر	۱۶۶.۴۶	۱۴۶.۰۷	۱۶۸.۶۲	۱۵۸.۶۸	۱۱۹.۰۸	۱۷۸.۳۵	۱۷۲.۴۲	۱۱۹.۰۸
افشار	۱۹۳.۱۲	۱۶۴.۱۵	۱۴۹.۰۰	۱۳۱.۸۱	۱۳۴.۴۱	۱۲۱.۹۴	۱۲۱.۸۲	۱۱۴.۴۱
انگوران	۱۲۶.۱۸	۱۲۸.۲۵	۱۶۸.۹۴	۱۳۵.۳۴	۱۵۴.۴۶	۱۴۶.۰۷	۱۶۸.۶۲	۱۶۴.۴۶
ایجرود	۱۷۲.۴۲	۱۷۰.۵۸	۱۵۰.۵۶	۱۸۹.۲۳	۱۷۲.۱۲	۱۳۴.۱۵	۱۴۹.۰۰	۱۴۲.۱۲
بزینه رود	۱۴۱.۸۲	۱۵۵.۷۵	۱۴۹.۱۹	۱۵۷.۳۸	۱۲۵.۰۹	۱۵۶.۱۳	۱۹۳.۱۲	۱۲۴.۱۰
خدابنده	۶۴.۲۲۲	۵۳.۲۳۸	۵۷.۱۷۹	۵۹.۳۲۳	۱۳۳.۱۴	۱۲۵.۰۹	۱۶۶.۱۳	۱۴۳.۱۴
خرمدره	۱۶۶.۴۶	۱۴۶.۰۷	۱۶۸.۶۲	۱۵۸.۶۸	۱۵۴.۳۴	۱۳۹.۲۴	۱۵۴.۳۴	۱۴۴.۳۴
زنجانرود	۱۹۳.۱۲	۱۶۴.۱۵	۱۴۹.۰۰	۱۳۱.۸۱	۱۷۸.۳۵	۱۱۹.۰۸	۱۷۸.۳۵	۱۷۷.۳۵
سجاسرود	۱۲۶.۱۸	۱۲۸.۲۵	۱۶۸.۹۴	۱۳۵.۳۴	۱۴۴.۸۷	۱۳۴.۴۱	۱۴۱.۹۴	۱۴۴.۸۷
سلطانیه	۱۷۲.۴۲	۱۷۰.۵۸	۱۵۰.۵۶	۱۸۹.۲۳	۱۴۴.۸۷	۱۶۶.۴۶	۱۴۶.۰۷	۱۴۴.۸۷
طارم	۱۴۱.۸۲	۱۵۵.۷۵	۱۴۹.۱۹	۱۵۷.۳۸	۱۶۶.۱۳	۱۹۳.۱۲	۱۶۴.۱۵	۱۶۶.۱۳
ماه‌نشان	۶۴.۲۲۲	۵۳.۲۳۸	۵۷.۱۷۹	۵۹.۳۲۳	۱۱۹.۰۸	۱۷۸.۳۵	۱۷۲.۴۲	۱۱۹.۰۸
ناحیه ۱ زنجان	۱۶۶.۴۶	۱۴۶.۰۷	۱۶۸.۶۲	۱۵۸.۶۸	۱۳۴.۴۱	۱۴۱.۹۴	۱۴۱.۸۲	۱۳۴.۴۱
ناحیه ۲ زنجان	۱۰۲.۱۸	۸۷.۶۵	۷۸.۲۵	۹۰.۵۴	۱۵۴.۴۶	۱۴۶.۰۷	۱۶۸.۶۲	۱۵۴.۴۶
کای اسکور	۴۷.۷۲	۴۷.۷۲	۴۷.۵۶	۶۴.۵۷	۳۷.۷۸	۶۸.۷۴	۹۴.۷۵	۳۱.۷۶
سطح معناداری	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰	۰.۰۰۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۴۰۰

نتیجه‌گیری

بر اساس شواهد یکی از معمول‌ترین علل ترک تحصیل دانش‌آموزان فقر اقتصاد است و کودکان و نوجوانان زیاد هستند که بدلیل فقر و تنگدستی خانواده‌ها خود به ناچار نان آور خانه شده و به جای اینکه هزینه‌ای بر هزینه‌های خانواده خود بیفزایند با درآمد هر چند اندک کمک حال آنان خواهند شد. سواد پایین والدین دانش‌آموزان، نبود مدرسه در نزدیکی محل

سکونت، عدم رضایت والدین برای فرستادن فرزندان به ویژه دختران به مدارس شبانه روز و یا محلی خارج از محل زندگی خشود و دارا بودن بیماری و مشکلات جسمی دانش‌آموز از دیگر عللی است که بسیاری از دانش‌آموزان را مجبور به ترک تحصیل می‌کند.

نتایج پژوهش در زمینه عوامل فردی نشان داد که شاخص‌های ازدواج دانش‌آموز و پائین بودن انگیزه تحصیلی بین دختران و پسران تفاوت معناداری وجود دارد. بر همین اساس شاخص‌های ازدواج در بین دانش‌آموزان دختر بیشتر از دانش‌آموزان پسر منجر به ترک تحصیل شده است. نتایج نیز نشان داد که پائین بودن انگیزه تحصیلی در پسران بیشتر از دختران باعث ترک تحصیل و بازماندن آن‌ها از تحصیل شده است.

ازدواج یکی از پدیده‌ها و نهادهای مهم اجتماعی است که نقش بسیار حساسی بر تمامی ابعاد زندگی انسان دارد و داشتن آمادگی لازم از نظر جسمی و روانی و اجتماعی برای آن ضروری است. به همین دلیل در قوانین حقوقی بسیاری از کشورهای جهان حداقل سنی برای آن در نظر گرفته شده است. ازدواج زودرس که بصورت ازدواج قبل از ۱۸ سالگی تعریف می‌شود هر دو جنس را متاثر می‌سازد اما دختران بیشتر در معرض آن هستند و آسیب‌ها و عوارض شدیدی را متحمل می‌گردند. نتایج پژوهش همچنین نشان داد که در شاخص‌های بعد آموزش تفاوت معناداری در هیچ کدام از شاخص‌ها مشاهده نمی‌شود.

همچنین در مورد تفاوت بین پائین بودن انگیزه تحصیلی در دختران و پسران و اینکه این عامل در پسران بیشتر از دختران منجر به ترک تحصیل می‌شود، می‌توان گفت از آنجا که تحصیلات در کشور ما معمولاً به منفعت اقتصادی و پیدا کردن شغل مناسب (با توجه به شرایط کشور) منجر نمی‌شود و تعداد بیکاران تحصیل کرده زیاد شده است، طبیعتاً دانش‌آموزان (پسر) بیشتر به فکر ترک تحصیل خواهند بود و وارد بازار کار می‌شوند.

نتایج همچنین در زمینه عوامل اجتماعی-خانوادگی نشان داد که در شاخص‌های مبهم بودن منافع بلندمدت ناشی از آموزش، شبکه‌های اجتماعی محدود ارتباطی خانوارها و مخالفت والدین با تحصیل دختران بین دختران و پسران تفاوت معناداری وجود دارد. در واقع نتایج نشان داد که شاخص‌های مبهم بودن منافع بلندمدت ناشی از آموزش، شبکه‌های اجتماعی محدود ارتباطی خانوارها در دانش‌آموزان پسر بیشتر از دانش‌آموزان دختر منجر به بازماندن آن‌ها از تحصیل گردیده است اما عامل مخالفت والدین با تحصیل در دختران بیشتر از پسران به ترک تحصیل و بازماندن آن‌ها از تحصیل شده است.

طبیعتاً این امر هم از آنجا ناشی می‌شود که دانش‌آموزان پسر بیشتر از دختران منابع بلندمدت آموزش برایشان مهم است و به کار کردن و مسائل اقتصادی آموزش اهمیت می‌دهند. با توجه به اینکه وضعیت اشتغال تحصیل کردگان در کشور ما مناسب نیست و اکثراً بیکار هستند و تحصیلات نتوانسته زمینه پیدا کردن یک شغل مناسب را فراهم کند، طبیعتاً این عوامل زمینه تمایل به ترک تحصیل خواهد بود.

در نهایت نتایج پژوهش در زمینه عوامل اقتصادی نشان داد که در شاخص‌های اشتغال دانش‌آموز، بیکاری سرپرست خانوار و کمک به کاهش بار مالی خانوار بین دختران و پسران تفاوت معناداری وجود دارد و در پسران بیشتر از دختران به ترک تحصیل منجر شده است. یافته پژوهش حاضر نشان داد که در کل شاخص‌های بعد اجتماعی-خانوادگی، فردی، آموزشی و اقتصادی در بین مناطق ۱۴ گانه متوسطه دوم استان زنجان تفاوت معناداری بین شاخص‌های مورد مطالعه وجود دارد.

- با تصویب قوانین لازم، آگاه‌سازی و فرهنگ‌سازی خانواده‌ها این امکان وجود خواهد داشت که ما بتوانیم تغییر نگرش و رفتار ایجاد کنیم و این فرصت به دختران داده شود که در مدرسه حضور داشته باشند.

بررسی عوامل موثر بر افراد ... / سیاح و چراغی

- فرهنگ سازی در مورد بالا بردن سن ازدواج دختران و جلوگیری از ترک تحصیل آن‌ها کمک به بالا بردن کیفیت زندگی قشر عظیمی از دختران می‌کند.
- مشاوره تحصیلی و فردی برای نوجوانانی که خود مایل به ترک تحصیل هستند، ضرورت دارد. مخصوصاً در مواقعی که نوجوان بدون آن که مشکلات اقتصادی و یا خانوادگی داشته باشد تصمیم به ترک تحصیل دارد. مراجعه به مشاوره تحصیلی کمک می‌کند تا با چالش‌های موجود در تحصیل مقابله کرده و تصمیم بهتری اتخاذ کنید.
- در مورد نقش عوامل خانوادگی ترک تحصیل دختران پیشنهاد می‌شود نهادهای زیر ربط از جمله سازمان آموزش و پرورش و بهزیستی و صدا و سیما آگاهی‌های لازم را به آنها بدهند و رضایت والدین و عوامل دیگر را مرتفع سازند.
- خانواده و به خصوص مادر نقش اساسی در زندگی فرزندان و تربیت آن‌ها در تمام زمینه‌ها ایفا می‌کند. لازم است تا خانواده شرایط روانی با ثباتی را برای کودک و نوجوان خود فراهم کند تا آن‌ها مجبور نباشند ترک تحصیل را به عنوان راهی برای رهایی از مشکلات در نظر بگیرند. گاه والدین نمی‌توانند ارتباط صحیحی با فرزندان خود برقرار کنند و یا مانع از اصرار آن‌ها برای ترک تحصیل شوند. در این زمینه لازم است از مشاوره کودک و یا مشاوره روانشناسی نوجوان بهره‌مند شوید.
- کمک‌های اقتصادی به خانواده‌های محروم، کاهش هزینه‌های تحصیل از قبیل تامین وسایل و لوازم التحریر می‌تواند دلگرم کننده و کمک کننده باشد.
- ایجاد ارتباط بین مدرسه و اجتماع از طریق جذب افراد تحصیل کرده همان مدرسه یا افراد بومی برای سخنرانی به والدین دانش‌آموزان جهت ایجاد باور مثبت به تحصیل.
- ایجاد برنامه‌های تحرک بخش و مربوطه مانند برگزاری اردوهای آموزشی و تفریحی به منظور افزایش جایگاه منزلتی مدرسه به عنوان یک بستر مناسب رشد.
- برطرف کردن عیوب سیستماتیک آموزش و پرورش و بالا بردن میزان کیفیت تحصیلات و فراهم کردن امکانات آموزشی عادلانه در نقاط مختلف کشور می‌تواند نرخ ترک تحصیل را کاهش دهد.
- با توجه به رابطه بین امکانات و تجهیزات آموزشی با افت تحصیلی، پیشنهاد می‌گردد که مسئولان آموزش و پرورش، امکانات و تجهیزات آموزشی لازم و مناسب جهت تدریس به دانش‌آموزان فراهم کنند.
- در مورد نقش عوامل مربوط به مدرسه پیشنهاد می‌شود که سازمان آموزش و پرورش جهت پیشگیری از ترک تحصیل دانش‌آموزان دختر تجهیزات آموزشی و امکانات متناسب با نیاز دانش‌آموزان دختر به خصوص در مناطق محروم فراهم نمایند و نیازهای نرم افزاری و سخت افزاری را مرتفع سازد.

منابع

- ابراهیمی، نسرین؛ صباغیان، زهرا؛ و ابوالقاسمی، محمود. (۱۳۹۰). بررسی رابطه‌ی امید با موفقیت تحصیلی دانشجویان. فصلنامه پژوهش و برنامه ریزی در آموزش عالی، شماره ۶۰، ۱-۱۶.
- احمدی میرزاقلی، الهه. (۱۳۹۵). مطالعه پدیدارشناسانه ترک تحصیل دانش‌آموزان دوره اول متوسطه شهرستان زیرکوه. پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه روان شناسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه بیرجند.
- استروس، آنسلم و کوربین، جولیت. اصول روش تحقیق کیفی؛ نظریه‌ی مبنایی- رویه‌ها و شیوه‌ها. ترجمه‌ی بیوک محمدی، (۱۳۹۰)، تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

- استکی، مهناز و اصغریور، زهره. (۱۳۹۲). رابطه اضطراب و انگیزه پیشرفت و سطح سواد والدین در میان کم آموزان. مجله رشد مشاور مدرسه، شماره ۳۲، ۲۰-۲۳.
- اسحاقی، فرشید. (۱۳۹۲). ۱۴۰ هزار کودک ایرانی از تحصیل بازمانده اند، روزنامه قانون، (۱۳۳)، ۱۰.
- اسلامی، امین؛ امیری، شبنم؛ تقاء، منصوره و دیگران. (۱۳۸۸). لکنت زبان علل ناشناخته در جستجوی درمان. فصلنامه علوم مغز و اعصاب ایران، ۸(۲۵)، ۴۷۶-۴۸۶.
- آقا بخشی، حبیب. (۱۳۹۶). اعتیاد و آسیب شناسی خانواده، تهران: دانش آفرین، چاپ اول.
- آقازاده، احمد. (۱۳۹۴). مسائل آموزش و پرورش ایران، تهران: انتشارات سمت.
- اقدسی، علی نقی و زینال فام، افسانه. (۱۳۹۱). عوامل محیطی و اجتماعی مؤثر در ترک تحصیل (بازماندگان از تحصیل) دانش آموزان دختر دبیرستان های شهرستان میاندوآب در سال تحصیلی ۹۰ - ۸۹. آموزش و ارزشیابی، شماره ۱۷، ۱۱۳-۱۳۰.
- باغدارنیا، مجتبی. (۱۳۹۰). اهمیت و ضرورت آموزش و پرورش، سایت فرهنگیان ولایت مدار. تاریخ بازیابی ۱۳۹۴/۲/۵. (www.baghdarnia.persianblog.ir/post/).
- پروین، ستار؛ و درویشی فرد، محمدرضا. (۱۳۹۴). خرده فرهنگ فقر و آسیب های اجتماعی در محلات شهری (مطالعه موردی محله هرندی). فصلنامه رفاه و توسعه اجتماعی، ۶(۲۳)، ۵۱-۸۹.
- پروین، عبدالله. (۱۳۸۸). بررسی و مقایسه علل افت انگیزش تحصیلی از دیدگاه دانش آموزان و دبیران راهنمایی شبانه روزی عشایر فارس، پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه روان شناسی، دانشکده روان شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه آزاد مرودشت.
- تبری، شکوه؛ و تصدیقی، فروغ. (۱۳۹۵). مقایسه تاثیر برنامه ریزی دو زبانه (فارسی و عربی) و برنامه ریزی درسی تک زبانه بر پیشرفت تحصیلی مهارت های دروس بخوانیم بررسی و نوشتن دانش آموزان. مطالعات روانشناسی و علوم تربیتی، شماره ۱۱، ۹۲-۷۵.
- تورانی، حیدر؛ و عارف نژاد، سعید. (۱۳۹۷). بررسی موانع و شیوه های جذب کودکان بازمانده از تحصیل در مناطق روستایی و عشایری. فصلنامه تعلیم و تربیت، ۳۳(۱۳۲)، ۱۹-۲۳.
- جودکی، نرگس. (۱۳۹۰). هزاران کودک معلول از تحصیل بازمانده اند. روزنامه ی اعتماد، ۹(۲۲۸۷)، ۱۲.
- چوبینه، محمدامین؛ نظری حصار، سیما؛ دردانه، حسین و دیگران. (۱۳۸۷). بررسی میزان آگاهی تغذیه ای در دختران دبیرستانی شهر اهواز و تأثیر آن بر آموزش. مجله علمی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند، ۱۶(۱)، ۲۳-۳۱.
- حدادی زاده، علی. (۱۳۹۴). علل بازماندگی از تحصیل در دوره ی متوسطه شهرستان قم. پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه روان شناسی، دانشکده روانشناسی تربیتی، دانشکده قم.
- خداداد کاشی، فرهاد؛ و جاویدی، ابراهیم. (۱۳۹۱). اثر آموزش بر جنبه های مختلف فقر در مناطق شهری و روستایی ایران. فصلنامه علمی و پژوهشی رفاه اجتماعی، ۱۲(۴۶)، ۸۳-۱۰۸.
- خلج، محمد؛ و محمدی زیدی، عیسی. (۱۳۸۵). بررسی میزان تأثیر آموزش بهداشت در تغییر آگاهی و رفتارهای تغذیه ای دانش آموزان مدارس ابتدایی در شهر قزوین. دانشگاه علوم پزشکی شهرکرد، ۸(۱)، ۴۱-۴۹.
- خواجه دولویی، محمد و دادگر مقدم، ملیحه. (۱۳۹۲). اعتیاد مادر در بارداری و اعتیاد فرزند در دوران نوجوانی و جوانی. مجله زنان ایران، ۱۶(۵۲)، ۱-۷.
- داوودی، محمدرضا. (۱۳۹۰). امید و نقش تربیتی آن در زندگی انسان. ماهنامه تبیان، شماره ۸۰، ۷۱-۷۶.

بررسی عوامل مؤثر بر افراد .../ سیاح و چراغی

دلاور، علی. (۱۳۹۸). احتمالات و آمار کاربردی در روان‌شناسی و علوم تربیتی (با تجدیدنظر و اضافات). تهران: انتشارات رشد.

رجایی پور، سعید؛ و اکبری عمرو آبادی، احمد رضا. (۱۳۸۶). بررسی نیازهای مطالعاتی نوسودان شهری و روستایی نهضت سوادآموزی، دانش و رفتار، شماره ۲۴، ۶۵-۸۰.

رسول نیا، خالد. (۱۳۸۸). بررسی علل پایین بودن پوشش تحصیلی دانش‌آموزان در دوره‌های تحصیلی مختلف استان آذربایجان غربی. گزارش طرح پژوهشی، سازمان آموزش و پرورش استان آذربایجان غربی.

ساروخانی، باقر. (۱۳۸۲). روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی (جلد نخست)، تهران: انتشارات پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

سلسبیلی، نادر؛ و قاسمی، نرگس. (۱۳۸۴). عوامل مؤثر بر شکست تحصیلی: نگاهی دوباره به عوامل درونی و بیرونی. فصلنامه تعلیم و تربیت، شماره ۸۳.

سیف، علی اکبر. (۱۳۹۷). سنجش و اندازه‌گیری. تهران: انتشارات روان.

سیفی گندمانی، محمد یاسین؛ کلانتری میبیدی، سارا و فتح، نجمه. (۱۳۸۸). سنخ‌شناسی فرزند پروری خانواده و تأثیر آن بر اضطراب و افسردگی نوجوانان پسر، مجله علمی پژوهشی اصول بهداشت روانی ۱۱(۳)، ۱۸۵-۱۹۴.

شریفی، مریم. (۱۳۸۲). بررسی میزان سلامت روانی دانش‌آموزان دختر پیش‌دانشگاهی شهر قزوین. پایان‌نامه دکتری، گروه روان‌شناسی، دانشکده روان‌شناسی، دانشگاه علوم پزشکی قزوین.

شفیع آبادی، عبدالله و ناصری، غلامرضا. (۱۳۹۸). نظریه‌های مشاوره و روان‌درمانی، تهران: مرکز نشر دانشگاهی.

صراطی، الهه. (۱۳۸۸). ترک تحصیل، چرا و به چه علت؟ مجله راسخون، شماره ۲، ۳۰.

ظهره وند، راضیه؛ کیامنش، علیرضا؛ خسروی، زهره؛ و دیگران. (۱۳۸۹). رابطه درگیری مدرسه‌ای با عملکرد تحصیلی و گرایش به ترک تحصیل در دانش‌آموزان دوره راهنمایی. مجله تعلیم و تربیت، شماره ۱۰۲، ۴۹-۷۰.

عارفی، مرضیه. (۱۳۸۳). شناسایی متغیرهای اثرگذار بر ترک تحصیل زود هنگام دختران دوره‌ی راهنمایی تحصیلی، مجله پژوهش زنان، ۲(۳)، ۱۴۷-۱۶۱.

عبداللّهی، شیرزاد. (۱۳۹۱). هر کودک بازمانده از تحصیل یک بمب ساعتی است، روزنامه اندیشه اقتصاد، ۱۰(۲۶۳۸)، ۲۹.

عسگری، محمد. (۱۳۸۲). بررسی عوامل مرتبط با ترک تحصیل دانش‌آموزان دختر و پسر دوره راهنمایی منطقه فامنین از نظر دانش‌آموزان و دبیران، شورای تحقیقات سازمان آموزش و پرورش استان همدان.

عطار، حمیدرضا. (۱۳۸۶). اضطراب و بیماری‌های اضطرابی، ایلام: انتشارات طلور.

علاقه بند، علی. (۱۳۹۵). مبانی و اصول مدیریت آموزشی. تهران: روان.

فتحی، حبیبه. (۱۳۹۲). نگاهی گذرا به عوامل بازماندگی از تحصیل، روزنامه دنیای اقتصاد، ۵.

قاسمی، فاطمه؛ ولی زاده، فاطمه؛ طولابی، طاهره و دیگران. (۱۳۸۶). بررسی برخی مشکلات رفتاری ناشی از تنبیه بدنی توسط والدین در کودکان دبستانی. فصلنامه علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی لرستان، ۹(۴)، ۵۹-۶۵.

قویدل، صالح و درویشی، فاطمه. (۱۳۹۲). اثر توسعه انسانی بر افت تحصیلی دانش‌آموزان. فصلنامه علمی پژوهشی مطالعات اقتصادی کاربردی ایران، ۲(۸)، ۱۶۱-۱۷۸.

کریمیان، حسین. (۱۳۸۷). نگاهی به بزهکاری نوجوانان و جوانان. مجله معرفت، شماره ۱۲، ۳۰-۳۵.

کشاوری حداد، غلامرضا؛ نظری پور، محمد نقی و سیفی کفشگری، محسن. (۱۳۹۲). کودکان کار در خانواده‌های ایران. مطالعات و سیاست‌های اقتصادی، ۱(۱)۱۰۱، ۴۹-۷۴.

کلانتری، رضا؛ خدیوی، اسداله؛ فتحی آذر، اسکندر؛ و دیگران. (۱۳۹۰). بررسی روش‌های مناسب آموزش دو زبانه، فصلنامه‌ی نوآوری‌های آموزشی، ۳۹(۱۰)، ۷-۲۴.

کوهستانی، حسن؛ و دست باز، محمد حسن. (۱۳۹۲). تحقیق با عنوان افت تحصیلی، تهران: انتشارات دانشگاه تهران. مجتهد زاده، فاطمه السادات؛ و نیسی، عبدالکامل. (۱۳۸۸). مقایسه اضطراب، افسردگی، پرخاشگری و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان دارای ناپدری، نامادری و پدر و مادر واقعی شهرستان اهواز، مجله یافته‌های نو در روانشناسی، ۲(۶)، ۷-۱۷. محمودیان، حسین؛ و امیری، محمد. (۱۳۸۵). بررسی تأثیر مؤلفه‌های اجتماعی-جمعیتی خانواده بر محرومیت تحصیلی فرزندان در ایران. مجله علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۱۳۸۵(۴۹)، ۱۵۳-۱۸۴. مصلح آبادی، مسعود؛ نقی زاده، احمد؛ حسینی قلعه سری، سیدحسن و دیگران (۱۳۹۵). سالنامه وزارت آموزش و پرورش. تهران: انتشارات نگارش شرق.

معمدیان، جمشید؛ و صادق موسوی، خسرو. (۱۳۸۰). بررسی علل مردودی و ترک تحصیل در پایه‌های اول ابتدایی و اول راهنمایی تحصیلی کشور. تهران: وزارت آموزش و پرورش: پژوهشکده تعلیم و تربیت. معروفی، پروین. (۱۳۸۴). بررسی روش‌های کاهش بازماندگی از تحصیل دختران در مناطق محروم و روستایی با روش مشارکتی. گزارش طرح پژوهشی، پژوهش‌گاه مطالعات آموزش و پرورش.

مقیم، سیدمحمد؛ خنیفر، حسین؛ زروندی، نفیسه و دیگران. (۱۳۸۹). مطالعه و بررسی رابطه بین عوامل آموزشی و افت تحصیلی در میان دانش‌آموزان پسر آموزشگاه‌های راهنمایی. فصلنامه مدیریت و برنامه ریزی در نظام‌های آموزشی، ۳(۴)، ۱۴۴-۱۶۰.

منصوری بروجنی، محمد. (۱۳۹۲). پرسش از کامیابی آموزش اجباری در ایران و واکاوی آن، کنفرانس منع تبعیض در آموزش در کرسی صلح، حقوق بشر و دموکراسی یونسکو، دانشگاه شهید بهشتی.

مهدوی نیا، جمیله. (۱۳۹۲). نقش سواد والدین در تعلیم و تربیت فرزندان، مجله پیوند، شماره ۴۰۴، ۳۱-۳۲. مهدوی، محمد صادق؛ و میر ساردو، طاهره. (۱۳۸۰). تأثیر فقدان پدر بر خانواده، مطالعه جامعه شناختی تأثیر فوت پدر بر آسیب‌های اجتماعی نوجوانان، مجله ی شناخت، ۱۳(۳۵)، ۲۱۱-۲۳۸.

نادری بلداجی، فرود. (۱۳۸۱). عوامل فرهنگی، اجتماعی و آموزشی مؤثر بر ترک تحصیل دانش‌آموزان مدارس راهنمایی عشایر شهرستان لردگان و اردل. پایان نامه کارشناسی ارشد، گروه برنامه ریزی درسی، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی.

نجاتی، محمدحسین. (۱۳۹۰). کودکان بازمانده از تحصیل، واقعیت خاموش ایران، روزنامه شرق، ۹(۱۳). نصر، احمدرضا و معین پور، حمیده. (۱۳۸۳). بررسی رابطه‌ی تعداد دانش‌آموزان کلاس پنجم با پیشرفت تحصیلی آنان. ماهنامه علمی پژوهشی دانشگاه شاهد، ۱۱(۶)، ۶۳-۷۵.

نیک بخش، بهرام. (۱۳۹۴). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر افت تحصیلی دانشجویان دختر، دانشکده علوم انسانی دانشگاه پیام نور مرکز اهواز. فصلنامه توسعه اجتماعی (توسعه انسانی سابق)، ۹(۲)، ۹۱-۹۳.

وزارت آموزش و پرورش. (۱۳۹۵). به سوی آموزش و یادگیری مادام‌العمر با کیفیت، برابر و فراگیر برای همه. کمیسیون ملی یونسکو، تهران.

وزارت تعاون کار و رفاه اجتماعی، معاونت رفاه اجتماعی. (۱۳۹۶). سرشماری کودکان بازمانده از تحصیل مقطع ابتدایی ۱۳۹۵ - ۱۳۹۴، دفتر امور آسیب‌های اجتماعی دبیرخانه شورای عالی رفاه و تأمین اجتماعی، چاپ اول.

بررسی عوامل موثر بر افراد .../ سیاح و چراغی

وکیلی قصریان، لایلا. (۱۳۹۱). چالش‌های تدریس در مناطق روستایی. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه مدیریت آموزشی، دانشگاه کردستان.

وهابی، آرزو. (۱۳۸۸). بررسی و مقایسه ویژگی‌های خانوادگی، معیشتی و روان‌شناختی ترک تحصیل‌کردگان و دانش‌آموزان منطقه‌ی اورامانات در سال تحصیلی، ۱۳۸۶-۱۳۸۵. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبایی.

یاراحمدی، یحیی؛ یوسفی، ناصر؛ و شیربگی، ناصر. (۱۳۹۱). تدوین و آزمون یک مدل انگیزشی برای پیش‌بینی تصمیم دانش‌آموزان پایه‌ی سوم راهنمایی و اول دبیرستان مناطق روستایی شهرستان سنندج به ادامه یا ترک تحصیل در دوره‌ی دبیرستان. مجله دستاوردهای روانشناختی، دانشگاه شهید چمران، ۴(۱)، ۸۹-۸۱۱.

یارمحمدیان، محمدحسین؛ مولوی، حسین؛ و ایرانپورمبارکه، اختر. (۱۳۸۱). بررسی رابطه بین دوستی‌های دوجانبه، پذیرش همسالان، خودپنداره و سازگاری اجتماعی با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دخترسال سوم راهنمایی شهر اصفهان. مطالعات تربیتی و روانشناسی، ۴(۲)، ۵-۲۰.

یزدانی، فرشید. (۱۳۹۱). کودکان محروم از تحصیل فراموش‌شدگان شعارهای برابری طلبانه، روزنامه اندیشه اقتصاد، ۱۰(۲۶۳۸)، ۲۸.

یوسفی سعیدآبادی، رضا؛ و عزیزی، اسحق علی. (۱۳۸۷). نیازسنجی منابع مطالعاتی گروه‌های پیگیر و کم‌سواد نهضت سوادآموزی استان مازندران در سال تحصیلی ۱۳۸۷-۱۳۸۶، فصلنامه پوشش، ۳(۴)، ۱۰۵-۱۲۵.

Arnold & Kathy Bartlett (2010). *Improving Learning Achievement in Early Primary in Low-Income Countries*, Aga Khan Foundation, Geneva, Switzerland.

Benabou, R (۲۰۱۳). *Inequality and Growth*, NBER, 1996(11), 11-92.

Carpentieri, J., Fairfax-Cholmeley, K., Litster, J., Vorhaus (2009). Family literacy in Europe: using parental support initiatives to enhance early literacy development, *Family literacy in Europe: using parental support initiatives to enhance early literacy development*. London: NRDC, Institute of Education. And ActionAid, Registration number 2004/007117/10.

Chirtes, G. (2010). *A case study into the causes of school dropout*. Acta Didactica Napocensia, 3(4), 25-34.

Doll, J. J., Eslami, Z., & Walters, L. (2013). Understanding why students drop out of high school, according to their own reports: Are they pushed or pulled, or do they fall out? A comparative analysis of seven nationally representative studies. *SAGE Open*, 3, 1-15.

Ejaz (2009) Contribution of Unschooled Parents in the Education of their Children: An Analysis, *Pakistan Journal of Social Sciences (PJSS) Vol. 29, No. 2*.

Galli, Rosanna. (2001). *The economic impact of child labour*. Discussion paper series 128. Switzerland: University of Lugano.

Grey & Riley (2013). The Challenges and Benefits of Unschooling, According to 232 Families Who Have Chosen that Route, *Boston College, Hunter College, USA*, Vol. 7 Issue 14.

Hongmei Yi, Linxiu Zhang, Renfu Luo, Yaojiang Shi, DiMo, Xinxin Chen, Carl Brinton, Scott Rozelle (2012). Why are students leaving junior high in China's poor rural areas? *ELSEVIER*. 32 (2012), 555-563.

Hunt, F. (2008). 'Dropping out from school: A cross-country review of literature.' CREATE.

Huston, C. A. Aronson, R (2005). Mother's time with infant and Time in employment as predictors of mother-child relationships and children's early development, *Child Development*, 76(2), 467-482.

Justus, A. (2015). *Reasons - Why children in India drop out of school and become child labourers*. World Vision International. Available at <http://www.wvi.org/asiapacific/article/6-reasons-children-india-child-labourers>.

- Klarke-Stewart. K.A (1993). *Day care*. Cambridge, Massachusetts; Harvard University press.
- Martinez & Fernandez. (2010). The Social and Economic Impact of Illiteracy: Analytical Model and Pilot Study, *Amalia Palma, Andrés Espejo and Pilar Romaguera, as well as Marcelo Henríquez, of the School of Industrial Engineering of the University of Chile, and UNESCO consultant Sergio Martinic, of the School of Education of the Catholic, ECLAC-UNESCO/OREALC project.*
- Patacchini & Zenou (2007). Intergenerational Education Transmission: Neighborhood Quality and/or Parents' Involvement? *University of Rome "La Sapienza, Research Institute of Industrial Economics, GAINS, CEPR and IZA, IZA DP No. 2608.*
- Sim, Amanda (2009). Dealing with the phenomenon of child labor in Afghanistan. Afghanistan Research and Evaluation Unit.
- Snyder, C. R. Shorey, H. S. Cheavens, J. Pulvers, K. M. Adams III, V. H. and Wiklund, C (2002). Hope and Academic Achievement in College; *Journal of Educational Psychology*, 94(4) 820-826.
- Townsend, Peter (1985), "A Sociological Approach to Measurement of Poverty: A Rejoinder to Professor Amartya Sen", *Oxford Economic Papers*.
- UNICEF. (2014). *all children in School by 2015: Global initiative on out-of-school children.* UNICEF Regional Office for South Asia, Kathmandu, Nepal.
- Vygotsky, L. S. (1986). *Thought and Language*. Cambridge, MA: MIT Press... Washington, DC: Center for Research on Education, Diversity & Excellence.
- Zablocki M, Krezmien PM (2012). Drop-out predictors among student with high-incidence disabilities: *A national longitudinal and transitional study 2 analysis*, 10(11), 27-56.